

УДК 94 (477)

Ольга Білобровець

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ НА ПРАВОБЕРЕЖЖІ НА ПОЧАТКУ XX СТ.

Розвиток капіталізму у другій половині XIX ст. сприяв залученню у суспільне життя широких верств населення, розвитку суспільно-політичних рухів. В цей період оформилась нова розстановка класових сил польського суспільства, визначилась структура рухів. За характером діяльності сформувалися консервативний, національний і соціалістичний напрямки польського суспільного руху.

Кінець XIX - початок XX ст. був надзвичайно важливим в суспільно-політичному житті поляків Правобережної України. В цей період тут почала складатися система політичних організацій та партій. Важливу роль у цьому процесі відігравали поляки. Політичні партії, організації виникали і діяли спочатку таємно, а в період буржуазно-демократичної революції (з 1905 р.) легально. За своїм характером та спрямуванням польські організації та партії були трьох напрямків: консервативний, націоналістичний та соціалістичний. Проте на сьогодні ці питання малодосліджені. Участь поляків у суспільному житті трьох губерній Південно-Західного краю частково досліджувалась українськими та зарубіжними істориками, зокрема - В. Трохименком, Д. Бовуа, Я. Хмелевським, З. Лукавським, Г. Жебереком [1]. Разом з тим, в їх дослідженнях є ціла низка не вивчених на сьогодні питань, зокрема одне з них - це роль польських партій в суспільному русі. Завданням даного дослідження є визначення особливостей утворення, діяльності та

впливу польських політичних партій на громадсько-політичне життя Правобережної України на початку ХХ ст.

В цей час в Російській імперії назрівала загальнополітична криза, кульмінацією і вирішенням якої стала буржуазно-демократична революція. Вона була випробуванням програмних концепцій і реальної діяльності всіх політичних партій, в тому числі і польських.

На тлі взаємних соціальних відносин виникли головні політичні партії. Їх можна умовно поділити на три групи за соціальними верствами, які їх представляли: буржуазні, дрібнобуржуазні та соціалістичні партії. До буржуазних належали партія "реалістів" (угодовців) (*realistow*), "народових демократів" (*narodowych demokratow*), "прогресивних демократів" (*postepowych demokratow*). Дрібнопоміщицькі інтереси виражала християнська демократія. Соціалістичні партії були представлені двома головними - ППС - Польська партія соціалістична (*Polska partia socjalistyczna* - PPS) та Соціал-демократією Королівства Польського і Литви (*Socjal-demokracja Krolestwa Polskiego i Litwy*). Крім того, до цього напрямку належали: Польська робітнича соціалістична партія, Польська соціалістична партія "Пролетаріат".

За характером діяльності польських партій можна виділити також три напрямки: консервативний, націоналістичний та соціалістичний. До першого належали "угодовці", до другого - народові демократи, прогресивні демократи та християнські демократи, до третього - соціалістичні партії. В ході розвитку революційного і робітничого руху з головних партій почали виділятися певні групи, які були не згодні з програмами чи діяльністю останніх і створювали самостійні партії. Проте, значної ролі в суспільно-політичному житті вони не відігравали [2: 9-52].

Партія "угодовців" дістала свою назву від слова - угода, тобто договір двох сторін. Найперше їх діяльність розпочалася в Галичині з партії "станьчиків" в 60-х рр. ХІХ ст. Назва "станьчик" виникла в 1869 р. з низки сатиричних статей під назвою Тека *Stanczyka*, які з'явилися в краківському *"Przeglądzie Polskim"* з пера невідомого автора [3: 17]. Ідейно вони вийшли з консервативного табору "білих" або роялістів, до яких належала велика шляхта [4: 26]. Вони прагнули співробітництва з владою, задля якихось економічних і політичних поступок. Представники партії хотіли переконати царський уряд в тому, що ця угода обоюдно вигідна, тому що саме капіталістично-поміщицька верства, яка займає керівне становище в суспільстві, може бути потрібна урядові в боротьбі з внутрішніми ворогами. У другій половині 70-х рр. ХІХ ст. зростає російський революційний рух, який стає грізною небезпекою для царату.

Цей напрямок підтримували польські політичні діячі, які в Петербурзі почали видавати щотижневик "Край" - Спасович (виступав за польсько-російську федерацію), Еразм Пілц [5: 76-79]. До початку російської буржуазно-демократичної революції це був єдиний журнал для поляків Південно-Західного краю та Королівства, який розповідав про життя і діяльність поляків з різних міст Російської імперії [6: 152].

"Угодової" політики притримувалась нелегальна політична організація "Зжешене" ("*Zrzeszenie*" - Об'єднання), яка виникла у Києві наприкінці 1903 р., поширювала свою діяльність на Правобережну Україну і охоплювала достатньо широкі суспільні маси, збираючи переважно національно свідомі елементи. Товариство ставило своїм завданням разом з вирішенням внутрішніх освітніх та культурних проблем краю/гакже політичні завдання: скасування обмежень на купівлю земель поляками, автономію Королівства Польського. До неї входили такі відомі поміщики і промисловці, громадські діячі як граф В. Грохольський, С Хорватт, В. Єловицький, Й. Андржейовський та інші. Саме представники цієї організації провели у Москві з'їзд, який був інформаційним зібранням з метою вироблення спільної платформи з різних проблем. Київщину представляли граф Подгорський і С Хорват, Поділля - В. Єловицький, Волинь - Я. Олізар та В. Грохольський, з Королівства Польського була делегація, очолювана Р. Дмовським. Конкретних рішень і результатів з'їзд не приймав. Але його учасники обмінялися думками про взаємні засади, погляди на основні питання суспільного і економічного життя, що сприяло виробленню загальної політики в Державній Думі.

"Зжешене", будучи виразником консервативного напрямку та інтересів поміщиків, у 1905 р. почало діяти офіційно. Найбільш активно його діяльність проявилась під час виборів до I Державної Думи [7: 154].

Зібрання польських і російських поміщиків призвели до утворення "Союзу землевласників і землеробів" ("Związek włościan i rolników"). Остаточно союз оформився 18-20. 09. 1906 р. на з'їзді в Житомирі.

На з'їзді розглядалася і тактика поляків на виборах до II Державної Думи. До виборів у II Державну Думу польський комітет вибрав блок польсько-російсько-єврейський. Росіяни запропонували полякам два місця. Поляки залишилися відособленими і їх роль у виборах зменшилась, польський елемент ослаб. Так закінчилась, або була відкладена до кращих часів акція представників реальної політики, помірковано-центристських поглядів. В виборах до III Думи поляки не мали жодних шансів [8: 8-16].

22. 11. 1907 р. була зареєстрована "Польська партія крайова в Київській, Волинській і Подільській губерніях". Партія перебувала на "угодових" позиціях і ставила своєю метою об'єднання якомога більшого числа поляків, які проживають в Київській, Волинській і Подільській губерніях, виходячи з особливостей етнографічних, економічних і культурних умов побуту польського населення. Основні завдання партії передбачали: 1) внутрішню діяльність для блага рідного краю і прагнення до мирного співжиття з рештою населення, пом'якшення національних і класових антагонізмів; 2) піднесення добробуту польських трудящих шляхом полегшення сільським жителям (колишнім чиншовикам, сільськогосподарським службовцям, ремісникам та ін.) набуття землі у власність, заохочення польських економічних, професійних, культурних союзів, "благодійних товариств, шкільної освіти, преси і т. д. Засновниками партії були: С Шашкевич, К. Бужинський, М. Прушинський [9: арк. 165-173].

В 1905 р. ліве крило "угодовців" приєдналось до Народової Демократії, а решта утворили партію реальної політики, яка не відмовляючись від автономії Польщі під керівництвом Росії, вважала нерозумним не прагнути до окремих реальних набутків, які є сходинками без яких не можна дійти до мети. Такими сходами повинні бути польські школи і земські заклади із загальнопольським сеймом. Партія не вважала за можливе в тодішніх умовах виступати за незалежність Польської держави. Органом партії стали видання "Слово" та "Польський кур'єр" [10: арк. 52].

Однією з найбільш потужних буржуазних партій була народово-демократична партія (ендеки) - (Narodowo-demokratyczna partia - Національно-демократична партія). В першій фазі свого існування (1898-1904 рр.) вона називалась рухом "всехпольським" (wszechpolskim - загальнопольським) від назви головного органу "Пшегльонд всехпольські" "Przegląd Wszechpolski" - ("Загальнопольський огляд"), заснованого у Львові в 1885 р. До того прихильники цього напрямку групувалися навколо видання "Глос" ("Głos" - Голос) [11: 21-24].

Зусиллями поляків з Королівства Польського та польської політичної еміграції в 1886 р. було утворено гурток "Ліга Польська" ("Liga Polska"). Ця організація відрізнялася тим, що вона мала на меті не безпосередню підготовку до збройного виступу, а діяльність, розписану на роки, яка з пасивної суспільної маси, особливо з народних верств витворила б активні політичні сили і спонукала б їх до постійної і систематичної боротьби за права народу, яка в кінцевому результаті веде до прагнення незалежного державного існування.

Щоб підготувати суспільство до наступної боротьби і зорієнтувати його на політичні цілі, Ліга Польська вдалася до сильніших способів від пропаганди словом і письмом до ряду публічних маніфестацій. Привід до них дали соті річниці національних подій, які припадали на кінець століття. Першою з них була річниця Конституції 1 травня 1891 р.. Одночасно політичну свідомість організація пробуджували відозвами, брошурами, листівками, освітою народу. Тоді ж формальних причин Ліга Польська у 1898 р. прийняла назву Ліги Народової, яка більш відповідала організації, що працює в краї, при цьому не змінюючи ні своєї програми, ні тактики.

В 1903 р. з'являється програма Народової Демократії. її основне положення полягало в тому, що народ може розвиватись тільки у власній незалежній державі. Щоб мати

вплив на селян і міщан вони висунули гасло "єдиного фронту проти соціалістів і євреїв" [12: 24].

До 1905 р. організація нараховувала 585 чоловік, в тому числі в Королівстві Польському - 282, в Галичині - 170, на західних польських землях - 65, у Вільно - 31, на українських землях - 37. З точки зору соціальної належності вони розподілялись наступним чином: викладачі університетів - 52, вчителі - 32, журналісти - 55, юристи - 81, інженери - 61, економісти - 17, лікарі - 61, представники духовенства - 21, представники заможних класів - 88 (з них поміщики - 67), представники трудящих - 14 (5 робітники і 9 селян) [13:162-174].

В 1901-1903 рр. спостерігалось агресивне відношення польської буржуазії до литовських, білоруських і українських земель. В тих теренах вона бачила найближче і найвигідніше поле для своєї економічної експансії [14: 125]. На Правобережній Україні народівці мали значний вплив. За словами одного з керівників ендеків, поляків кресів вони прагнули використати, як таран [15: 18]. Представники Народової Демократії виступали як проти "угодовців", так і проти соціалістів. Під час виборів до І Державної Думи вони прагнули не допустити польсько-російського порозуміння, звести нанівець всі бажання поміркованих поміщицьких сил до об'єднання. Активну діяльність у Києві народівці розпочали пізніше, ніж у Вільно. У звіті Центрального Комітету за 1901 р. для Наглядової комісії Національного скарбу вказувалось, що на українських землях є тільки розпорошена, незначна кількість членів Ліги Народової, не об'єднана в єдину організацію. З 1905 р. у Києві проживав член Ліги Народової, інженер Ю. Тулішковський, в Умані - член Ліги з 1896 р. адвокат М. Савіцький, який навчався у Варшавському університеті і був прийнятий до Ліги завдяки Чишкевичу і О. Завадському.

Наприкінці ХІХ ст. Ліга Народова зав'язала стосунки і почала опікуватись гуртками національного спрямування серед учнів київських гімназій. На чолі руху шкільної молоді стояли С Зелінський, В. Лукашевич, брати Берги, С Познанський, В. Янковський. Ця група мала зв'язки і вплив за межами Києва - в гімназіях м. Житомира, Умані, Немирова. Керівниками націоналістичних гуртків були: в Житомирі - З. Гілевич, в Немирові - брати Топольницькі, в Умані - З. Зубр. На початку ХХ ст. у Києві утворилася група членів Ліги Народової, яка розпочала щиршу, більш організовану і планову діяльність. Із старих місцевих діячів до неї увійшли Й. Андржейовський і В. Куліковський. Першим наслідком роботи цієї групи було об'єднання націоналістично налаштованої молоді і утворення для неї відповідної організації. Так, у 1901 р. завдяки старанній підготовці виникло таємне товариство "Полонія", яке проіснувало до 1919 р, а в 1926 р. колишні його члени утворили легальну організацію "Полонія".

Група зайнялась також об'єднанням старшого покоління. В цьому напрямку працювали Й. Андржейовський, В. Лукашевич, В. Куліковський і М. Савіцький. Вони були ініціаторами створення організації "Зжешене", до якої входила міська і сільська інтелігенція. Представники організації - Й. Андржейовський, В. Куліковський, М. Савіцький представляли організацію на з'їзді представників "кресової" інтелігенції, який відбувся у палаці Замойського у Варшаві в листопаді 1904 р.

Завдяки старанням групи Ліги Народової у Києві в 1904 р. утворюється таємне "Товариство освіти народової" - ("Towarzystwo Oswiaty narodowej" - Товариство національної освіти). В період революції 1905 р. з ініціативи групи Ліги Народової у Києві утворилися організації "Соколи" і "Націоналістична партія". Проте, через репресії з боку влади, остання невдовзі була закрита. Група підтримувала також стосунки з Товариством добродочинності, якому допомагала у доборі вчительських кадрів, постачанні підручниками і програм навчання. Ще одним напрямком діяльності групи стало поширення свого впливу на інтелігенцію м. Києва. Найкращі результати їх праці мала серед юристів, було утворено "Польське наукове товариство юристів"ГВ президії цього товариства були члени Ліги: Б. Белявський і В. Лукашевич.

Найбільший вплив на думку громадськості мало видання газети "Дженнік Кійовськи", яка почала виходити з 1 лютого 1906 р. і перебувала в руках Ліги до 1914 р. Організацією газети займався, головним чином, В. Куліковський і не належний до організації, поміщик В. Грохольський. Її редактором став В. Левицький з Львова. Через кілька місяців

на цій посаді його замінив Й. Бартошевич, який займав її до 1913 р. Після цього редакцію очолив Станіслав Зелінський. До складу редколегії в 1906-1914 рр. входили члени Ліги - Й. Бартошевич, В. Куліковський, С. Єзерський, З. Сардинський і З. Рачковський. "Дженнік Кіювський" виражав ідеологію Ліги і її діяльність на Правобережній Україні [16: 168-172].

Серед партій соціалістичного напрямку найбільш масовою і поширеною була Польська соціалістична партія - Polska Partia Socjalistyczna, утворена в 1893 році. В період революції 1905 р. ППС була самою сильною організацією за характером і успішністю своєї діяльності, за числом прихильників і за коштами. Вона прагнула стати єдиною керівною силою робітничого руху. Вже з 1894 р. партія підпільно видавала у Королівстві Польському газету "Робітник" ("Robotnik"). Пропаганда й агітація серед робітників велася в гуртках (по 10-15 осіб) [17: арк. 255].

ППС і Народова демократія мали багато спільного в своїх програмах і в 1898 р. вони зближуються і часто виступають разом. Проте згодом починають наростати розбіжності і ендеки стають виразниками інтересів буржуазії, а ППС очолює соціалістичний рух і виражає інтереси робітників [18: 26]. За своєю тактикою була близькою до крайніх лівих російських організацій соціал-революціонерів і соціал-демократів [19: арк. 20].

На IX з'їзді партії, що проходив у листопаді 1906 р. ППС розділилась на дві частини: ППС-лівизио і ППС-революційну фракцію. Велику увагу партія приділяла випуску революційної преси і літератури, засобами якої проводилась пропаганда і агітація як у Королівстві Польському, так і на східних кресах [20: арк. 17].

Налагодженими каналами ця література передавалась на Правобережну Україну, Литву, перш за все у Вільно, Київ. У 1899 р. за збереження нелегальної літератури затримувється швець Скоморовський, житель м. Києва [21: арк. 15]. У 1906 р. за зберігання нелегальної літератури до суду притягувався член. ППС, житель м. Києва інженер Фукс Річард Ернест. При обшуку у його квартирі знайдено склад революційної літератури ППС. Проте, йому вдалося зникнути [22: арк. 27].

Жандармським управлінням також повідомлено, що пропаганду соціалістичних ідей серед робітників проводив солдат 167 піхотного Острозького полку, прийнятий на службу у 1902 р., уродженець Радомської губернії Мар'ян Ян Кригер. У 1901 році він влаштувався серед робітників і знайомив їх з програмою ППС, читав нелегальну літературу, за що був заарештований [23: арк. 3-7].

Архівні документи вказують на те, що багато прихильників ППС було на Київщині та Волині. Так, в 1908 р. у м. Ковелі Волинської губернії серед адміністративно зсильних діяла організація ППС - революційної фракції, яка тісно пов'язана з Київської організацією. До неї належали адміністративно ссильні Урбанський, Войтовський, Яшовський та ін. На чолі організації стояв Комітет, що складався з 4 осіб. Один з її членів П. Фальштейн. відповідав за листування організації [24: арк. 152-219]. Основна діяльність полягала в пропагандистській роботі серед нижчих чинів Ковельського гарнізону, планувалось пограбування Ковельської поштово-телеграфної контори. За пограбування винної лавки Рутковського, Каневського, Татувського Яшовського було заарештовано і засуджено до каторжних робіт [25: арк. 208-218].

За агентурними відомостями поліції організація ППС існувала також в Бердичівському повіті Київської губернії. Вона нараховувала 38 членів, з них 7 - робітники Бердичівського шкіряного заводу Шленкера. Серед них управляючий заводом О. Рау, майстер цеху М. Галицький, Е. Менде, А. Погоський та ін. [26: арк. 106-108]. За даними поліції в лютому 1911 р. в м. Бердичеві польський рух набрав масового характеру. Вся учнівська молодь була організована в гуртки, яким спеціальні польські лектори читали лекції з історії, літератури і політики. На початку березня на квартирі у М. Борецького була проведена сходка, на яку запрошено велику кількість поляків, де обговорювалося питання про необхідність об'єднання їх в організацію. На зібранні були члени місцевої ППС, які входили також до Бердичівського римо-католицького благодійного товариства [27: арк. 2-18].

В посланні Київського генерал-губернатора Київському, Подільському і Волинському; губернаторам вказувалося, що на початку березня 1914 р. революційні польські партії,

"ж" і зосереджені, головним чином у Привіслинському краї, все ж проявляли значну активність і в Київській губернії. Ці партії знайшли тут підтримку і співчуття місцевих польських поміркованих політичних груп. До таких політичних діячів, підкреслювалось, належав поляк Ю. Крачкович, що проживав в м. Дзюнків Бердичівського повіту, директор-розпорядник Дзюнківського бурякоцукрового заводу. Крачкович мав безпосередній зв'язок з членами ППС і в грудні 1913 р. переховував у себе члена революційної фракції ППС Г. Олдаковського, який прибув у Росію з метою збору грошей на "Польський військовий фонд". Г. Олдаковський приїхав до Києва за підробним паспортом австрійського підданого Л. Строека, і після поселення використовував паспорт на ім'я С. Мишковського. Він встановив стосунки з інженером, колишнім студентом Львівського політехнічного інституту Т. Войнаровським, членом ППС, з яким передбачалось утворити у Києві відділ бойовиків ППС [28: арк. 1-21].

В березні 1911 р. за належність до ППС була затримана слухачка Вищих жіночих курсів Р. Фрейман, яка не відвідувала лекцій курсів, а з'являлася в приміщенні курсів заради проведення антиурядової агітації серед курсантів. За вироком суду була вислана з Києва [29: арк. 2].

Члени революційних фракцій ППС з Королівства Польського неодноразово здійснювали свої терористичні акції на Правобережжі, використовуючи зв'язки з місцевими поляками, членами ППС або їх прихильниками. Так, численна група з Варшави, в кількості 15 чоловік, у складі Г. Собочинського, В. Вжесеня, П. Голімбіовського та ін., які здійснювала вбивства поліцейських чинів, грабежі, розбої [30: арк. 110]. Члени цієї ж групи у вересні 1909 р. здійснили напад на поїзд на станції Бездани Північно-Західної залізниці з метою пограбування. Серед них були Г. Сорочинський, Я. Друзяк, Ч. Паєвський, М. Капрович [31: арк. 137].

Єдиною пролетарською партією в Королівстві Польському була Соціал-демократія Королівства Польського і Литви (Socjal-demokratia Królestwa Polskiego i Litwy), яка утворилася в 1894 р. Виходячи з існування тісних економічних зв'язків польського і російського пролетаріату, вона виступала проти незалежності Польщі, за утворення демократичної республіки в Росії з автономією для Польщі. Революційна тактика боротьби їх була близькою до тактики російських більшовиків. В 1906 р. на з'їзді в Стокгольмі СДКПІЛ увійшла в склад РСДРП [32: арк. 24]. Соціал-демократичні польські гуртки, які існували на Правобережній Україні в 1897 р. об'єдналися з російськими з утворенням "Союзу боротьби за визволення робітничого класу" і самостійної діяльності не проводили.

Таким чином, серед польських політичних партій на Правобережній Україні на початку XX ст. найбільший вплив на суспільно-політичне життя краю мали "угодовці", "народові демократи" та ППС. Партія "угоди", а з 1904 р. "реальної політики" представляла консервативний табір. До неї належали велика промислова і торгівельна буржуазія, великі землевласники. Діяльність партії проявилася ще наприкінці XIX ст. і стала активнішою з початком буржуазно-демократичної революції, яка несла загрозу існуванню привілейованих класів. Польські землевласники Правобережжя взяли активну участь у легальній політичній діяльності - виборах в Державну Думу, утворенні Партії крайової, спонсоруванні різних політичних акцій. Найбільшу підтримку партії народових демократів склали численна шляхта краю та інтелігенція, яка проявляла свою діяльність в різноманітних легальних і таємних організаціях націоналістичного спрямування. Польська соціалістична партія окремої організації на теренах Правобережної України не мала. Але її члени та прихильники, які проживали в Південно-Західному краї, підтримували постійний зв'язок з Королівством Польським, забезпечували революційною літературою великі міста краю, проводили агітацію серед молоді, здійснювали терористичні акції проти російських чиновників та пограбування банків, казначейств, поштових відділень. Діяльність польських політичних партій на Правобережній Україні була тісно пов'язана з Королівством Польським, представляючи головні напрямки суспільного руху та охоплюючи своїм впливом всі верстви населення.

Список використаних джерел

1. Трохимович В. Київська група польських соціалістів наприкінці XIX ст. // Україна-

Польша. --К. - 1993. - С. 151-157; Бовуа Д. Битва за землю в Україні (1863-1914 pp.). Поляки соціо-етнічних конфліктах. - К.: Критика, 1998. - 334 с; Lukawski Z. Ludnosc polska w Rosji. 1863-1914. - Wroclaw-Warszawa-Krakow-Gdansk: PAN, 1978. - 229 s.; Zeberek G. Początki ruchu socjal-demokratycznego w Kijowie w latach 1889-1903. - Kraków, 1981. - 214 s. 2. Центральний державний історичний архів України (далі ЦДІАУ), ф. 274, оп. 1, спр. 2441, арк. 9-52. 3. L. Bilinski, Znamiona polityki narodowej i krajowej t. zw. "stanczykow". - Krakow, 1882. - S. 17. 4. Szwarc A. Od wielopolskiego do stronnictwa polityki realnej. - W., 1996. - S. 26. 5. Henryk Wereszycki. Historia polityczna Polski, Warszawa, 1948. - T. 2. - S. 76-79. 6. Lukawski Z. Ludnosc polska w Rosji (1863-1914). - Wroclaw, 1978. - S. 152. 7. Z. Podgorski, Po malej rewolucji 1905 r. Pamietnik Kijowski, t. 4, Londyn 1980, s. 154. 8. Buzynski K., Op. cit. - S. 8-16. 9. ЦДІАУ, ф. 442, оп. 636, спр. 647, 4. II, арк. 165-173. 10. Там само, ф. 274, оп. 1, спр. 2441, арк. 52. 11. E. Piltz, op. cit. - S. 21-24. 12. 1905 r. w Polsce. Zb. Artykulow pod red. J. Krasnego. - Moskwa, 1926. - S. 24. 13. Общественное движение на польских землях. 1864-1914 гг. - М: Наука, 1988. - С. 162-174. 14. S. Kalabinski, Antynarodowa polityka endecji w rewolucji 1905-1907 rr. - Warszawa: PWN, 1955. - S. 125. 15. K. Burzynski, Op. cit. - S. 18. 16. Olizar B. Liga Narodowa // Pamietnik Kijowski. - Londyn, 1966. - T. 3. - S. 168-172. 17. ЦДІАУ, ф. 285, оп. 1, спр. 255, арк. 255. 18. H. Jablonski, Polityka polskiej partii socjalistycznej w czasie wojny 1914-1918. - Warszawa: PWN, 1958. - S. 26. 19. ЦДІАУ, ф. 274, оп. 1, спр. 2640, арк. 20. 20. ЦДІАУ, ф. 285, оп. 1, спр. 255, арк. 17. 21. ЦДІАУ, ф. 317, оп. II спр. 1596, арк. 15. 22. ЦДІАУ, ф. 317, оп. 1, спр. 4325, арк. 27. 23. ЦДІАУ, ф. 317, оп. 1, спр. 2359, арк. 3-7. 24. ЦДІАУ, ф. 1335, оп. 1, спр. 1020, ч. 1, арк. 152-219, 25. ЦДІАУ, ф. 1598, оп. 1, спр. 132, арк. 208-218. 26. ЦДІАУ, ф. 274, оп. 4, спр. 416, арк. 106-108. 27. ЦДІАУ, ф. 274, оп. 1, спр. 2864, арк. 2-18. 28. ЦДІАУ, ф. 442, оп. 864, спр. 92, арк. 1-21. 29. ЦДІАУ, ф. 274, оп. 1, спр. 2826, арк. 2. 30. ЦДІАУ, ф. 1598, оп. 1, спр. 152. арк. ПО. 31. ЦДІАУ, ф. 301, оп. 2, спр. 38, ч. 1, арк. 137-263. 32. 1905 r. w Polsce. Zb. Artykulow. - Op. cit. - S. 24.

Olga Bilobrovets

ACTIVITY OF POLISH POLITICAL PARTIES IN PRAVOBEREZHYA AT THE BEGINING OF THE XX CENTURY

The development of capitalism in the 2nd half of the 19th century contributed to the involvement of people at large in the social life and the period there was formed the new line-up of class powers of Polish society and defined the structure of the movements. According to the character of the activity there were formed the conservative, national and socialistic trends.